

BARBARA ZIN*

CONSERVATION PHILOSOPHY IN ACADEMIC TEACHING

FILOZOFIA KONSERWATORSKA W NAUCZANIU
AKADEMICKIM

Abstract

Monument Protection (*Ochrona Zabytków*) is a course now available at the Institute of History of Architecture and Conservation of Monuments at the Faculty of Architecture, Cracow University of Technology, following the reform of the curriculum linked to the introduction of the two-degree system of studies. The aim of the course is the preparation of the future graduates of the 1st degree studies to taking adequate design solutions (complying with contemporary conservation theories) in respect of revalorisation and conversion of historic structures. Students learn how to treat a historic structure individually, and adapt it to contemporary needs during the design process, while being acquainted with the philosophy of preservation of monuments. Innovative teaching at the Faculty of Architecture, based on in-depth studies and analyses of contemporary doctrines of conservation and architectural tendencies, has already gained the name of the 'Cracovian school of conservation of monuments' in the academic circles.

Keywords: academic teaching, conservation philosophy

Streszczenie

Ochrona Zabytków to przedmiot uruchomiony w Instytucie Historii Architektury i Konserwacji Zabytków na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej po przeprowadzeniu reformy programowej związanej z dwustopniowym systemem nauczania. Celem tego przedmiotu jest przygotowanie przyszłych absolwentów pierwszego stopnia studiów do podejmowania decyzji projektowych w zakresie rewaloryzacji i adaptacji obiektów historycznych, zgodnych ze współczesnymi teoriami konserwatorskimi. Poznając filozofię zachowania zabytku, studenci uczą się indywidualnego traktowania obiektu historycznego i w procesie projektowym adaptują go do współczesnych potrzeb. Nowatorskie nauczanie oparte na głębokich studiach i analizach współczesnych doktryn konserwatorskich i nurtów architektonicznych, prowadzone na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej, zyskało już w kręgach akademickich miano „krakowskiej szkoły konserwacji zabytków”.

Słowa kluczowe: nauczanie akademickie, filozofia konserwatorska

* Ph.D. Arch. Barbara Zin, Institute of History of Architecture and Monument Preservation, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology.

Posterī, posterī, vestra res agitur
– we need to report our past to the future generations¹.

Academic teaching connected with broadly understood knowledge from the field of protection of cultural heritage, evokes in the future generation of architects images of a cyclic course of the emergence and passing of works of architecture. The obtained knowledge forms the outlook of our epoch on historic areas, broadened with new times, and artistic, stylistic and technological achievements connected with them. This is the knowledge which in the era of fascination with homogenous architecture will allow the young generation to change the way of perceiving urban structures and complexes, and therefore to advocate appropriate architectural concepts in the historic context. The link between the cult of the past and looking for a change for new architecture in it, will lead to taking the stand of individual treatment of historic monuments. When acquiring knowledge from the scope of protection of historic monuments an important element is getting to know a historic monument scientifically, as a document of history. Preservation of historical continuity of a building consists in adding contents which will determine the contemporary outlook. Students, heading for understanding the essence of cultural heritage, create new values.

In the Institute of History of Architecture and Monument Preservation at the Faculty of Architecture, Cracow University of Technology, a didactic curriculum educating students in the field of protection of monuments and cultural heritage has been developed. The educational intention is providing the knowledge on preservation so as to equip the future graduates with an awareness of taking design-related decisions. The three-stage education in the field of monument protection begins at the 1st stage of the courses, with the subject of “Monument Protection”. The idea of establishing this subject in the Institute crystallized in connection with the changes in the teaching curriculum at the Faculty of Architecture, Cracow University of Technology, after the introduction of a two-stage system of university studies. During a cycle of lectures and seminars, students learn about theoretical foundations of the concept of protection of architectural and urban environment, taking into account broadly understood cultural heritage. The subject matter of the seminars and lectures constitutes an introduction to a discussion with students, during which opinions on solutions adopted in other countries are exchanged, in the artistic, functional, as well as technological layer. When the first step in the programme of theoretical teaching of students is made, it is time for attempts to interpret this knowledge in practical terms. Architectural and preservation-related designing visions of students of the Faculty of Architecture, Cracow University of Technology, may come into being in 1st degree Engineer’s diploma designs, developed using a workshop method in the Institute. The second stage of education in this respect is the academic subject “Monument Preservation and Conservation Design” at the 2nd-degree courses, after which students can choose to take up an M.Sc. diploma design. It is not the end of the education offer, as an extended curriculum of post-graduate studies allows to develop specialist knowledge from the field of protection of the cultural heritage. Post-graduate Courses in Conservation of Monuments of Architecture and Urban Planning can boast of a 40-year-long tradition. They produced numerous graduates, who today are distinguished personalities in the world of science and representatives of state institutions, holding high positions in monument preservation au-

¹ V. Hugo, *Wojna niszczycielom (1825–1832–1934)*, [in:] P. Kosiewski, J. Krawczyk – selection and preface, *Zabytek i historia. Wokół problemów konserwacji i ochrony zabytków w XIX wieku*, Antology, Warszawa 2007, 58.

thorities. The courses in the formula created by Prof. Andrzej Kadłuczka, a long-term director of the Institute, and continued by its current director, Prof. Ewa Węclawowicz-Gyurkovich, are addressed to graduates from artistic courses, architects, archaeologists, constructors, art historians. The curriculum takes into account the specificity and requirements of the contemporary conservation knowledge and provides the participants with results consisting in the increase of their qualifications and professional competence and preparation to work in the field of monument protection.

Another initiative of the Institute was the establishment of the Studies on Conservation, Architecture and Interior Design of Religious Buildings in 2005. The courses are held under the patronage of Rector of Cracow University of Technology and Rector of Pontifical University of John Paul II in Cracow. They are addressed to graduates from artistic and architectural courses, as well as professionals whose work is connected with the conversation and care over secular and church archives. The goal of the studies is to prepare staff responsible for religious buildings, interior design of temples and the quality of conservation works. In 2013 the educational offer was extended with post-graduate studies in the field of Research and Analyses of Historic Architecture, organized in the Institute in cooperation with the Main Board of the Association of Monument Conservators. They are addressed to graduates from artistic, architectural and archaeological majors, to constructors, to art historians. The courses offer specialist knowledge from the field of theory of architectural research, as well as research practice under the supervision of architecture researchers. Since 2010 until now in the Institute of History of Architecture and Monument Preservation, Cracow University of Technology, 185 graduates were conferred with an Engineer's Diploma. Innovative teaching, basing on studies and analyses of contemporary conservation doctrines and architectural trends, conducted using a workshop method, has already won the title of the 'Cracovian school of conservation of monuments'². Catalogues of diploma works *Monument Protection, Engineer's Diplomas* published in the Institute since 2010 every two years document in detail the topics of the designs.

In the course of searching for appropriate topics for their diplomas, students' views crystallize and later on they constitute the foundation for design and conservation-related decisions taken by them. During the teaching process, which is consistent with the contemporary conservation theories, students learn to approach each monument individually. Insightful analyses of historic and conservation studies pertain to the urban landscape, the historic context, as well as the structure itself. In their design proposals, they work on the revitalization of land, displaying a historic structure, always aiming at maintaining the cultural continuity of the city. Each historic structure is a special case, which requires an individual approach at the stage of developing conservation applications, resulting from the collected historic and architectural knowledge, as well as at the designing stage. The teaching process commenced with the subject "Monument Protection", continued in the conservation design and working on a diploma in this major, is supported with knowledge connected with contemporary tendencies in the latest architecture, provided in the curriculum of the subject "Contemporary Architecture". It is a sine qua non condition, without which there would be no good architecture in the historical context. Learning about implementations realized in historic structures all over the world allows students to properly evaluate contemporary tendencies in monument preservation.

² W. Kosiński, *Znakomita szkoła architektonicznej kultury*, [in:] A. Kadłuczka, E. Węclawowicz-Gyurkovich, J. Sroczyńska, B. Zin, D. Przygodzki, *Ochrona Zabytków, Dyplomy inżynierskie 2012–2014*, Kraków 2014, 8–13.

Adaptation of the historic substance to a new function, completed with the contemporary architectural form, provides a new value and revives a forgotten monument. Architectural creation understood in this way humbly exhibits its respect for history, represented by future generations of architects. Anatole France, a well-known French writer, opposing the conservation practices of Viollet-le-Duca and his apprentices, in his book *Pierre Nozière* wrote, ‘... an ancient monument is rarely stylistically uniform in all its parts. It lived for a long time, and living it underwent transformations, as transformations are the basic condition of life. Each century stamped its influence on it. It is like a book in which each generation wrote its page. Not one of these pages should be destroyed. Different things were written on them, as different hands write them. It would be false knowledge (...) to boil them down to the same character³. Advocates of the philosophy of authenticity of the historic substance interpret such an attitude anew. Since structures “telling the story” of the past have survived to see the present day, a new form introduced to a historic framework, reviving the decaying monument with a new function, can mark the spirit of our times. A list of structures which constituted the basis for the study, collected in the Institute for years, is a result of thorough search of diploma topics by students themselves. When after the theory from the field of monument protection there comes the time for practical actions, students are admirably active, going through the most remote nooks of cities and towns, reaching abandoned mines, cement mills or power plants, looking for some interesting forgotten buildings. These are special places for different reasons; sometimes they were a source of inspiration for young people when they decided to study at the Faculty of Architecture. The source of diploma topics are also contacts of the university with the local authorities of cities and municipalities, with whom cooperation agreements are signed pertaining to the field of teaching, in connection with practical activities solving local problems in such towns as Bochnia, Wiślica, Olkusz, Płońsk, Gniew, Sztum, Łekno, Przemyśl or Łańcut. This peculiar database, created by degree candidates, not only exhibits an educational value, but is also an invaluable archival source. The collected historical and architectural documentation, historical, urban and inventory analyses of the developed structures, constitute a specific collection for the future. When we add a proposal of an architectural and conservation creation to it, we obtain a vision how future professionals perceive the problem of saving monuments today. A so very obvious statements that ‘each epoch interpreted the material cultural heritage in its own way’, is already a warning for future architects concerning the importance of the conservation-related decisions made by them. Among architectural structures developed by students, there are – starting from the oldest ones – archaeological relics, as well as post-industrial facilities bearing modernist features. These are, e.g. relics of the Cistercian monastery in Łekno⁴ (Ill. 1), the Castle Hill in Tarnów, the palace in Bychawa, Grodzisko, Regia and St. Michael’s church in Wiślica. Ludwik Puszet, conservator and art historian, suggested that ‘restoration should only be of a conservation nature, no style should be introduced, including anything that adds something new, (it should) be truly modernist’⁵.

³ A. France, *Pierre Nozière*, Paris 1926, quoted after: A. Barbacci, *Konserwacja zabytków we Włoszech*, vol. I, Warszawa 1966, 69–70.

⁴ Engineer’s Diploma developed in the Institute of History of Architecture and Monument Preservation, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology, Supervisor: Prof. Andrzej Kadłuczka, Co-supervisor: Ph.D. Barbara Zin, Engineer candidates: Agnieszka Bińczyccka, Aneta Bartula, topic: *Archaeological Park of the Cistercian Monastery in Łekno*, 2012/2013.

⁵ Quote after: P. Majewski, *Ideologia i konserwacja, Architektura zabytkowa w Polsce w czasach socrealizmu*, Warszawa 2009, 13.

In such monuments as ‘permanent ruins’, where the ‘picturesqueness of old age’ is their superior value, architectural interventions are limited to the necessary minimum. In 1879 at the 3rd Congress of Engineers and Architects, Camilo Boito presented his proposal of conservation principles. He points to historic qualities of architecture as the ‘testimony of history, and not just of keepsakes of architecture’⁶. According to the conservation philosophy understood this way, we should ‘strengthen, and not repair, repair, and not restore, (...)’, and for the further existence of the buildings, if it is necessary to add the non-existent parts, they should be made in a way that will make them stand out from the old parts’⁷. Ruins of castles in Rytko, Szydłów, Tenczyn or Ćmielów⁸ (Ill. 2), are examples of individual design solutions where students show their respect for the architectural heritage, exercising the right to a good continuation at the same time.

The concept of creative architectural conservation is developed by degree candidates in topics connected with the issue of the ruins exposition and the limit of intervention in the historic substance. Ruins of the churches: collegiate church in Ołyka, Carmelite monastery in Zagórz, are the next design challenge. The search of a new function, which would not destroy the historic qualities is developed in the preventive adaptations of mansions in Kochanów and Michałowice; the palace of the Tarnowski family in Cracow; the palace in Czemierniki, or in the tenement ‘Under a Golden Sun’ in Wrocław. Adaptation by adding new values in the students’ visions was provided to the mill in Ostrowiec Świętokrzyski, Lelitów mill in Bieńczyce, Szancer’s mill in Tarnów or the Vetter Factory in Lublin⁹ (Ill. 3), as well as the ‘romantic ruins’ of 19th c. technology monuments: iron rolling mill in Nietulisko Fabryczne¹⁰ (Ill. 4), iron steelworks in Samsonów, where destroyed parts of the structure were replaced with new ones – using contrasting materials, which allowed to make the additions easily discernible.

An interesting research field have become structures from the times of the ‘Cracow Stronghold’: forts Łapianka¹¹ and Borek, where degree candidates, skilfully using the histor-

⁶ C. Boito, *Zagadnienia praktyczne sztuk pięknych*, [in:] P. Kosiewski, J. Krawczyk – selection and preface, *Zabytek i historia, op. cit.*, 121.

⁷ *Ibidem*, 122.

⁸ M.Sc. Diploma developed in the Institute of History of Architecture and Monument Preservation, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology, Supervisor: Prof. Andrzej Kadłuczka, Co-supervisor: Ph.D. Barbara Zin, M.Sc. candidate: Katarzyna Matlingiewicz, topic: *Island of Nostalgia. Pearl of Ćmielów*, 2013/2014.

⁹ Engineer Diploma developed in the Institute of History of Architecture and Monument Preservation, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology, Supervisor: Prof. Ewa Węclawowicz-Gyurkovich, Co-supervisor: Assist. Prof. Ph. D. Andrzej Gaczoł, Engineer candidate: Anna Zań, topic: *“Andersen’s Theatre” Cultural Centre. Adaptation of the Vetter Factory in Lublin*, 2014/2015.

¹⁰ M.Sc. Diploma developed in the Institute of History of Architecture and Monument Preservation, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology, Supervisor: Prof. Andrzej Kadłuczka, Co-supervisor: Ph.D. Barbara Zin, M.Sc. candidate: Joanna Skrzyniarz, topic: *Tradition Workshop. Revitalization of an industrial complex and adaptation of ruins in Nietulisko Fabryczne into a Craftsmanship Centre*, 2012/2013. The work was awarded a distinction of the Cracow Award of the Union of Polish Architects for the Best Diploma of the Year 2013.

¹¹ M.Sc. Diploma developed in the Institute of History of Architecture and Monument Preservation, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology, Supervisor: Prof. Andrzej Kadłuczka, Co-supervisor: Ph.D. Barbara Zin, M.Sc. candidate: Ewelina Krok, topic: *Sanus per Aquam. Adaptation and modernization of the fort 52a Łapianka in Cracow*, 2011/2012. The work was awarded with: the Cracow Award of the Union of Polish Architects for the Best Diploma of the Year

ic substance, as well as the urban context of atypical structures, adapted the entire complexes to a new function. An integral part of the historical heritage is constituted by the technical and industrial engineering heritage. The need to preserve, protect and adapt post-industrial images is a task for the new post-industrial society. Today the awareness of technical and cultural values of this architecture is well known and becomes an element of the identity of local traditions. Close vicinity of Upper Silesia made architecture students look for topics for their diploma works from the scope of revitalization and adaptation of the post-industrial heritage. Areas of the closed down mines, degraded in the scale of the city: bathhouse in Zabrze, “Krystyna” mineshaft in Bytom, halls of Peterseim’s factory in Cracow, or Indukta in Bielsko-Biała; Powiśle power plant in Warsaw, cement mill in Grodziec¹² (Ill. 5) – this is a list of structures worked on by students. Students themselves decided about saving these facilities. Thanks to the visionary adaptations of post-industrial complexes from Upper Silesia, this area can become another attraction on the European Route of Industrial Heritage.

„The most important thing for an architect (...) is to be moderate in his visions, to study the character of the building thoroughly, in compliance with a specific epoch or its climate. To focus on the general as well as detailed line of the historic structure entrusted to his hands and to be able to skilfully cement his genius with the genius of the old architect...”¹³.

Protection of monuments today consists in dynamic preventive activities and activities that revive a historic structure. This way of perceiving heritage is not an artistic freedom, but a controlled creation, supported with theoretical historical and conservation-related knowledge. Fundamental paradigms of the monument protection included in the Venice Charter from 1964 in combination with the contemporary conservation philosophy allow to treat architectural heritage as a changeable entity, not only in the material, but also the metaphysical structure. It is a certain type of space and time *continuum*, where the past is connected with the present. At any time there appears the problem of increasing the protected area. Temporal and territorial limits change. The role of the state in this respect changes, as well. New legal and scientific institutions try to interpret principles and regulations, which are bound with one goal – preservation of monuments. The society changes, too. In the theory of social development, we have another stage called a postmodern, information society. Daniel Bell, one of the creators of this concept, emphasized in the educational aspect that ‘education and information are to be the road to skills, knowledge and power’. The new conservation philosophy may soon transform into a doctrine, and its superior value should remain scientific principles of protection of the cultural heritage. Scientific research and studies are to serve a scientific recognition of a structure as a document of history on which the new philosophy is based. The contemporary conservation theory facing the problem of the paradigm change, in a way forces the formulation of teaching contents from the scope of heritage protection in the process of academic education. The earlier

2012, Nomination to the Annual Zbyszek Zawistowski Award of the Union of Polish Architects Diploma of the Year 2012, Award of the City of Cracow 2013.

¹² M.Sc. Diploma developed in the Institute of History of Architecture and Monument Preservation, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology, Supervisor: Prof. Andrzej Kadłuczka, Co-supervisor: Ph.D. Barbara Zin, M.Sc. candidates Anna Marek, Katarzyna Kołodziejska, topic: *Cement mill of culture. Adaptation of a complex of buildings and revitalization of the area of a former cement mill in Grodziec*, 2013/2014. The work received the Hochtief Polska S.A. Award in the competition of the Marshal of Małopolskie Province for the best diploma work in construction and architecture 2014.

¹³ V. Hugo, *Wojna niszczycielom*, op. cit., 53.

epochs left and revealed numerous good and bad conservation practices, from which one can draw scientific conclusions. Education and professional ethics of the future architects must not incline anyone to a 'cheerful' intervention in a monument; instead it should propagate ascetic moderation when making conservation-related decisions. Andrzej Tomaszewski described the 20th century as the time of conflict of theory and practice, calling it 'the age of conservation hypocrisy and dramatic attempts to reconcile contradictions'¹⁴. Building up the social awareness by academic teaching is the basis for shaping the national identity. Educating architecture students for the future creative work connected with the heritage protection is an answer to the constantly changing demands of the market. Grasping the historic substance from the economic point of view and adapting it to new functions is a condition for its preservation. 'Fabulous' reconstructions of castles, or contemporary architectural forms taken out of their historic context often evoke controversies. An individual approach to the designing, supported with broad knowledge in the field of monument protection and the knowledge on contemporary tendencies in the latest architecture, may develop a new workshop of a future architect, sensitive to the historic heritage. Soon architecture graduates will choose either designing or conservation and architectural authorities; therefore, the knowledge and awareness of history constitutes the basis for a good conservation philosophy, in compliance with the Latin proverb, that *discipulus est prioris posterior dies* – the last day is a disciple of the first one.

*Posterī, posterī, vestra res agitur
– winni jesteśmy zdać sprawę potomnym z naszej przeszłości¹.*

Nauczanie akademickie związane z szeroką pojmowaną wiedzą z ochrony dziedzictwa kulturowego wyzwala w przyszłym pokoleniu architektów wyobrażenia cyklicznego przebiegu powstawania i przemijania dzieł architektury. Zdobyta wiedza kształtuje światopogląd naszej epoki na obszary historyczne, poszerzane o nowe czasy i związane z nimi osiągnięcia artystyczne, stylistyczne i technologiczne. To wiedza, która w dobie fascynacji architekturą homogeniczną pozwoli młodemu pokoleniu zmienić sposób patrzenia na obiekty i zespoły urbanistyczne, a zatem na forsowaniu odpowiednich koncepcji architektonicznych w historycznym kontekście. Związek pomiędzy kultem przeszłości a szukaniem w nim szansy dla nowej architektury doprowadzi do przyjmowania postawy indywidualnego traktowania zabytku. W przyswajaniu wiedzy z ochrony zabytków ważne jest naukowe poznanie zabytku jako dokumentu historii. Zachowanie ciągłości historycznej budowli polega na dodawaniu takich treści, które określą współczesny światopogląd. Studenci, idąc w kierunku zrozumienia istoty dziedzictwa kulturowego, tworzą nowe wartości.

W Instytucie Historii Architektury i Konserwacji Zabytków na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej wypracowany został program dydaktyczny kształtujący studentów w zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Intencją edukacyjną jest przekazanie wiedzy konserwatorskiej, tak aby przyszli absolwenci mieli świadomość podejmowania decyzji projektowych. Trzystopniowe kształcenie z zakresu ochrony zabytków rozpoczyna

¹⁴ A. Tomaszewski, *Wiek XX w konserwacji – konserwacja w XX wieku*, [in:] *Badania i ochrona zabytków w Polsce w XX wieku*, Warszawa 2000, 15–16.

¹ V. Hugo, *Wojna niszczytelom (1825–1832–1934)*, [w:] P. Kosiewski, J. Krawczyk – wybór i wstęp, *Zabytek i historia. Wokół problemów konserwacji i ochrony zabytków w XIX wieku*, Antologia, Warszawa 2007, 58.

się na I stopniu studiów przedmiotem Ochrona Zabytków. Idea utworzenia tego przedmiotu w Instytucie wykrystalizowała się w związku ze zmianami programu nauczania na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej, po wprowadzeniu dwustopniowego systemu studiów. Studenci w cyklu wykładów i seminariów poznają teoretyczne podstawy idei ochrony środowiska architektoniczno-urbanistycznego z uwzględnieniem szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego. Tematyka seminariów i wykładów jest wstępem do dyskusji ze studentami, podczas których zachodzi wymiana opinii o rozwiązaniach stosowanych w innych krajach, zarówno w warstwie artystycznej, funkcjonalnej, jak i technologicznej. Kiedy pierwszy krok w programie teoretycznego nauczania studentów zostaje wykonany, przychodzi czas na próby praktycznego zinterpretowania tej wiedzy. Architektoniczno-konserwatorskie wizje projektowe studentów WA PK mogą urzeczywistnić się w projektach dyplomowych inżynierskich I stopnia, realizowanych metodą warsztatową w Instytucie. Drugi etap kształcenia z tego zakresu to przedmiot Konserwacja Zabytków i Projektowanie Konserwatorskie na II stopniu studiów, po którym studenci mogą podjąć projekt dyplomowy magisterski. To nie koniec oferty kształcenia, ponieważ rozbudowany program studiów podyplomowych pozwala rozwijać specjalistyczną wiedzę z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego. Czterdziestoletnią tradycją mogą poszczycić się Podyplomowe Studia Konserwacji Zabytków Architektury i Urbanistyki, które wydały wielu absolwentów – dziś wybitnych osobowości w świecie nauki i przedstawicieli instytucji państwowych, piastujących wysokie urzędy konserwatorskie. Studia w formule utworzonej przez profesora Andrzeja Kadłuczkę, wieloletniego dyrektora Instytutu, a później kontynuowane przez obecnego dyrektora – profesora Ewę Węclawowicz-Gyurkovich, przeznaczone są dla absolwentów kierunków artystycznych, architektów, archeologów, konstruktorów, historyków sztuki. Program studiów uwzględnia specyfikę i wymogi współczesnej wiedzy konserwatorskiej i zapewnia słuchaczom efekty kształcenia podnoszące kwalifikacje i kompetencje zawodowe oraz przygotowanie do pełnienia zadań w ochronie zabytków.

Kolejną inicjatywą Instytutu było powołanie Studiów Konserwacji, Kształtowania Architektury i Aranżacji Wnętrz Obiektów Sakralnych w 2005 roku. Studia działają pod patronatem Rektora Politechniki Krakowskiej i Rektora Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Przeznaczone są dla absolwentów kierunków artystycznych, architektonicznych, a także dla zawodów, których praca związana jest z konserwacją i opieką nad archiwami świeckimi i kościelnymi. Celem studiów jest przygotowanie kadry odpowiedzialnej za budynki sakralne, aranżacje wnętrz świątyń i jakość prac konserwatorskich. W 2013 roku oferta edukacyjna rozszerzona została o studia podyplomowe z zakresu Badań i Analiz Architektury Historycznej, zorganizowane w Instytucie, przy współpracy z Zarządem Głównym Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków. Przeznaczone są dla absolwentów kierunków artystycznych, architektonicznych, archeologicznych, konstruktorów, historyków sztuki. Studia oferują specjalistyczną wiedzę z teorii badań architektonicznych oraz praktykę badawczą pod kierunkiem badacza architektury. Od 2010 roku do chwili obecnej w IHAiKZ WA PK dyplom inżynierski otrzymało 185 absolwentów. Dyplomowanie magisterskie na II stopniu ukończyło w tym okresie około 100 absolwentów. Nowatorskie nauczanie oparte na studiach i analizach współczesnych doktryn konserwatorskich i nurtów architektonicznych, prowadzone metodą warsztatową, zyskało już w kręgach akademickich miano „krakowskiej szkoły konserwacji zabytków”². Katalogi

² W. Kosiński, *Znakomita szkoła architektonicznej kultury*, [w:] A. Kadłuczka, E. Węclawowicz-Gyurkovich, J. Sroczyńska, B. Zin, D. Przygodzki, *Ochrona Zabytków, Dyplomy inżynierskie 2012–2014*, Kraków 2014, 8–13.

prac dyplomowych *Ochrona Zabytków, dyplomy inżynierskie* wydawane w Instytucie od 2010 roku co dwa lata szczegółowo dokumentują tematykę projektową.

W toku poszukiwań odpowiednich tematów do pracy dyplomowej krystalizują się poglądy studentów, które później stanowią podstawę podjętych decyzji projektowo-konserwatorskich. W procesie dydaktycznym, zgodnym ze współczesnymi teoriami konserwatorskimi, studenci uczą się indywidualnego traktowania zabytku. Wnikliwe analizy studiów historyczno-konserwatorskich dotyczą krajobrazu miejskiego, kontekstu historycznego i samego obiektu. W swoich propozycjach projektowych pracują nad rewitalizacją obszaru, uwidocznieniem budowli historycznej, mając na uwadze zachowanie ciągłości kulturowej miasta. Każdy obiekt historyczny jest przypadkiem szczególnym, który wymaga indywidualnego podejścia na etapie zarówno opracowania wniosków konserwatorskich, wynikających ze zgromadzonej wiedzy historyczno-architektonicznej, jak i na etapie projektowym. Proces dydaktyczny rozpoczęty przedmiotem *Ochrona Zabytków*, kontynuowany w projektowaniu konserwatorskim i dyplomowaniu w tym kierunku, poparty jest wiedzą związaną z poznaniem współczesnych trendów w architekturze najnowszej, przekazywaną w programie nauczania z przedmiotu *Architektura Współczesna*. To warunek *sine qua non*, bez którego nie zaistniałaby dobra architektura w historycznym kontekście. Poznanie światowych realizacji w obiektach historycznych, pozwala studentom właściwie ocenić współczesne tendencje w konserwacji zabytków.

Adaptacja do nowej funkcji substancji historycznej, uzupełnionej o współczesną formę architektoniczną, dodaje nową wartość i ożywia zapomniany zabytek. Tak pojmowana kreacja architektoniczna z pokorą ujawnia szacunek do historii, reprezentowany przez przyszłe pokolenie architektów. Anatole France, znany francuski pisarz, przeciwstawiający się praktykom konserwatorskim Viollet-le-Duca i jego uczniów, tak napisał w swojej książce *Pierre Nozière*: „...starodawny zabytek rzadko bywa jednolity stylistycznie we wszystkich swych fragmentach. Żył on długo, a żyjąc ulegał przemianom, gdyż przemiany są podstawowym warunkiem życia. Każdy wiek wycisnął na nim swoje piętno. Jest on jak książka, w której każde pokolenie napisało swoją stronicę. Nie należy niszczyć ani jednej z tych stron. Nie to samo na nich pismo, bo nie ta sama ręka pisała. Byłoby fałszywą wiedzą (...) chcieć sprowadzić je do tego samego charakteru”³. Zwolennicy filozofii autentyczności substancji historycznej interpretują taką postawę na nowo. Skoro do naszych czasów przetrwały obiekty „opowiadające” o przeszłości, to nowa forma wprowadzona w historyczne ramy, ożywiająca niszczący zabytek nową funkcją, może zaznaczyć ducha czasu, w którym żyjemy. Spis obiektów, będących podstawą opracowania, gromadzony przez lata w Instytucie, to wynik gruntownych poszukiwań tematu dyplomowego, dokonywanych przez samych studentów. Kiedy po teorii z dziedziny ochrony zabytków przychodzi czas na praktyczne działania, studenci wykazują godną podziwu aktywność, przeszukując najdalsze zakamarki miast i miasteczek aż po opuszczone kopalnie, cementownie czy elektrownie w poszukiwaniu ciekawych, zapomnianych budowli. To miejsca szczególne pod różnym względem, czasem są to obiekty, które były natchnieniem dla młodych ludzi, kiedy podejmowali decyzję studiowania na Wydziale Architektury. Źródłem tematów projektów dyplomowych są również kontakty uczelni z władzami lokalnymi miast i gmin, z którymi podpisywane są umowy o współpracy na polu dydaktycznym, w powiązaniu z praktycznymi działaniami, rozwiązyjącymi lokalne

³ A. France, *Pierre Nozière*, Paris 1926, cyt. za: A. Barbacci, *Konserwacja zabytków we Włoszech*, t. I, Warszawa 1966, 69–70.

problemy takich miast jak: Bochnia, Wiślica, Olkusz, Płońsk, Gniew, Sztum, Łekno, Przemysł czy Łańcut. Ta swoistego rodzaju baza danych, tworzona przez dyplomantów posiada wartość nie tylko edukacyjną, lecz jest też nieocenionym źródłem archiwalnym. Zgromadzona dokumentacja historyczno-architektoniczna, analizy historyczne, urbanistyczne i inwentaryzacyjne opracowanych obiektów są szczególnym zbiorem dla przyszłości. Dodając do tego propozycję kreacji architektoniczno-konserwatorskiej, kształtuje się wizja, jak przyszli adepci zawodu postrzegają problem ratowania zabytków dzisiaj. Stwierdzenie nader oczywiste, że „każda epoka po swojemu interpretowała materialne dziedzictwo kultury” jest już ostrzeżeniem dla przyszłych architektów o randze podejmowanych przez nich decyzji konserwatorskich. Wśród obiektów architektonicznych opracowanych przez studentów znajdują się, począwszy od najstarszych, relikty archeologiczne aż po zespoły przemysłowe o proveniencji modernistycznej. Są to m.in.: relikty klasztoru cystersów w Łeknie⁴ (Il. 1), Wzgórze zamkowe w Tarnowie, pałac w Bychawie, Grodzisko, Regia i kościół św. Michała w Wiślicy. Ludwik Puszet, konserwator i historyk sztuki sugerował, że „restauracja powinna być jedynie konserwatorska, żadnej stylowości nie wprowadzać, a w tym, co dodaje nowego, (winna) być szczerze modernistyczna”⁵.

W zabytkach takich jak „trwałe ruiny”, w których „malowniczość starości” jest ich wartością nadrzędną, interwencje architektoniczne ograniczone są do minimum. W 1879 roku na III Kongresie Inżynierów i Architektów Camilo Boito przedstawił propozycję zasad konserwatorskich. Wskazuje on na wartości zabytkowe architektury jako „świadek historii, a nie tylko pamiątek architektury”⁶. Według tak pojętej filozofii konserwatorskiej winno się „umacniać, a nie naprawiać, naprawiać, a nie restaurować, (...)”, a dla dalszego istnienia budynku, jeśli jest konieczność dobudowania nieistniejących fragmentów, to powinny być wykonane tak, by odróżnić je od pierwotnych części”⁷. Ruiny zamków w Rytrze, Szydłowie, Tenczynie czy w Ćmielowie⁸ (Il. 2) to przykłady indywidualnych rozwiązań projektowych, w których studenci okazują szacunek dla dziedzictwa architektonicznego, przy jednoczesnym zastosowaniu prawa do dobrej kontynuacji.

Koncepcja kreatywnej konserwacji architektonicznej rozwijana jest przez dyplomantów w tematach związanych z problemem ekspozycji ruin i granicy interwencji w substancję zabytkową. Ruiny kościołów: kolegiata w Ołyce, klasztor karmelitów w Zagórzcu to kolejne wyzwania projektowe. Poszukiwanie nowej, nieniszczącej wartości zabytkowych, funkcji, rozwijane jest w zachowawczych adaptacjach dworów w Kochanowie i Michałowicach; Pałacu Tarnowskich w Krakowie, pałacu w Czemiernikach czy w kamienicy Pod Żółtym Słońcem we Wrocławiu. Adaptacji przez dodawanie nowej wartości w wizjach studenckich otrzymały młyny w Ostrowcu Świętokrzyskim, Lelitów w Bieńczycach, Szancera w Tarno-

⁴ Dyplom inżynierski wykonany w IHAiKZ WA PK, promotor: prof. Andrzej Kadłuczka, współpromotor: dr Barbara Zin, dyplomantki: Agnieszka Bińczycka, Aneta Bartula, temat pracy: *Park Archeologiczny Klasztoru Cystersów w Łeknie*, 2012/2013.

⁵ Za: P. Majewski, *Ideologia i konserwacja, Architektura zabytkowa w Polsce w czasach socrealizmu*, Warszawa 2009, 13.

⁶ C. Boito, *Zagadnienia praktyczne sztuk pięknych*, [w:] P. Kosiewski, J. Krawczyk – wybór i wstęp, *Zabytek i historia, op. cit.*, 121.

⁷ *Ibidem*, 122.

⁸ Dyplom magisterski wykonany w IHAiKZ WA PK, promotor: prof. Andrzej Kadłuczka, współpromotor: dr Barbara Zin, dyplomantka: Katarzyna Matlingiewicz, temat pracy: *Wyspa Nostalgii. Perła Ćmielowa*, 2013/2014.

wie czy Fabryka Vetterów w Lublinie⁹ (Il. 3), a także „romantyczne ruiny” XIX-wiecznych zabytków techniki: walcownia żelaza w Nietulisku Fabrycznym¹⁰ (Il. 4), huta żelaza w Samsonowie, gdzie zniszczone fragmenty budowli zastąpiono nowymi, kontrastującymi materiałami, co pozwoliło na odróżnienie uzupełnień.

Interesującym polem badawczym stały się obiekty z czasów „Twierdzy Kraków”: forty Łapianka¹¹ i Borek, w których dyplomanci, umiejętnie wykorzystując historyczną substancję i urbanistyczny kontekst nietypowych budowli, adaptowali całe założenia do nowej funkcji. Integralną częścią dziedzictwa historycznego stanowi techniczne i przemysłowe dziedzictwo inżynierskie. Potrzeba zachowania, ochrony i adaptacji obszarów poprzemysłowych to zadanie dla nowego społeczeństwa poprzemysłowego. Dzisiaj świadomość technicznych i kulturowych wartości tej architektury jest znana i staje się elementem tożsamości lokalnych tradycji. Bliskie sąsiedztwo Górnego Śląska skłoniło studentów architektury do poszukiwania tematów prac dyplomowych z zakresu rewitalizacji i adaptacji poprzemysłowego dziedzictwa. Zdegradowane w skali miasta obszary zamkniętych kopalni: łaźnia w Zabrze, szyb Krystyna w Bytomiu, hale fabryki Peterseima w Krakowie czy Indukta w Bielsku-Białej; elektrownia Powiśle w Warszawie, cementownia w Grodźcu¹² (Il. 5) to obiekty, które trafiły na warsztat projektowy. O ratowaniu tych obiektów zdecydowali sami studenci. Dzięki wizjonerskim adaptacjom zespołów poprzemysłowych z Górnego Śląska obszar ten może stać się kolejną atrakcją na Europejskim Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego.

„Najważniejsze, żeby architekt (...) był umiarkowany w swych wyobrażeniach, aby studiował uważnie charakter budynku, zgodnie z daną epoką i jej klimatem. Aby wgłębiał się zarówno w linię ogólną jak i szczegółową zabytku powierzono jego rękom i aby potrafił zręcznie spoić swój geniusz z geniuszem dawnego architekta...”¹³.

Ochrona zabytków dzisiaj to aktywne działanie zachowujące i pobudzające do życia historyczną budowlę. Takie postrzeganie dziedzictwa to nie swoboda artystyczna, lecz kontrolowana kreacja, poparta teoretyczną wiedzą historyczną i konserwatorską. Podstawowe paradygmaty ochrony zabytków zapisane w *Karcie Weneckiej* z 1964 roku, w połączeniu ze współczesną filozofią konserwatorską, pozwalają traktować dziedzictwo architektoniczne jako byt zmienny nie tylko w strukturze materialnej, ale też metafizycznej. To swoistego rodzaju *continuum* cza-

⁹ Dyplom inżynierski wykonany w IHAiKZ WA PK, promotor: prof. Ewa Węclawowicz-Gyurkovich, współpromotor: dr hab. Andrzej Gaczoł, dyplomantka: Anna Zań, temat pracy: *Centrum Kultury „Teatr Andersena”*. *Adaptacja Fabryki Vetterów w Lublinie*, 2014/2015.

¹⁰ Dyplom magisterski wykonany w IHAiKZ WA PK, promotor: prof. Andrzej Kadłuczka, współpromotor: dr Barbara Zin, dyplomantka: Joanna Skrzyniarz, temat pracy: *Pracownia Tradycji. Rewitalizacja kompleksu przemysłowego i adaptacja ruin w Nietulisku Fabrycznym na Centrum Rzemiosła*, 2012/2013. Praca otrzymała wyróżnienie Krakowskiej Nagrody SARP za Najlepszy Dyplom Roku 2013.

¹¹ Dyplom magisterski wykonany w IHAiKZ WA PK, promotor: prof. Andrzeja Kadłuczki, współpromotor: dr Barbara Zin, dyplomantka: Ewelina Krok, temat pracy: *Sanus per Aquam. Adaptacja i modernizacja fortu 52a Łapianka w Krakowie*, 2011/2012. Praca otrzymała: Krakowską Nagrodę SARP za Najlepszy Dyplom Roku 2012, Nominację do Dorocznej Nagrody SARP im. Zbyszka Zawistowskiego Dyplom Roku 2012, Nagrodę Miasta Krakowa 2013.

¹² Dyplom magisterski wykonany w IHAiKZ WAPK, promotor: prof. Andrzeja Kadłuczki, współpromotor: dr Barbara Zin, dyplomantki: Anna Marek, Katarzyna Kołodziejska, temat pracy: *Cementownia Kultury. Adaptacja zespołu budynków i rewitalizacja terenów dawnej cementowni w Grodźcu*, 2013/2014. Praca otrzymała Nagrodę Hochtief Polska S.A. w konkursie Marszałka Województwa Małopolskiego dla najlepszej pracy dyplomowej z zakresu budownictwa i architektury 2014.

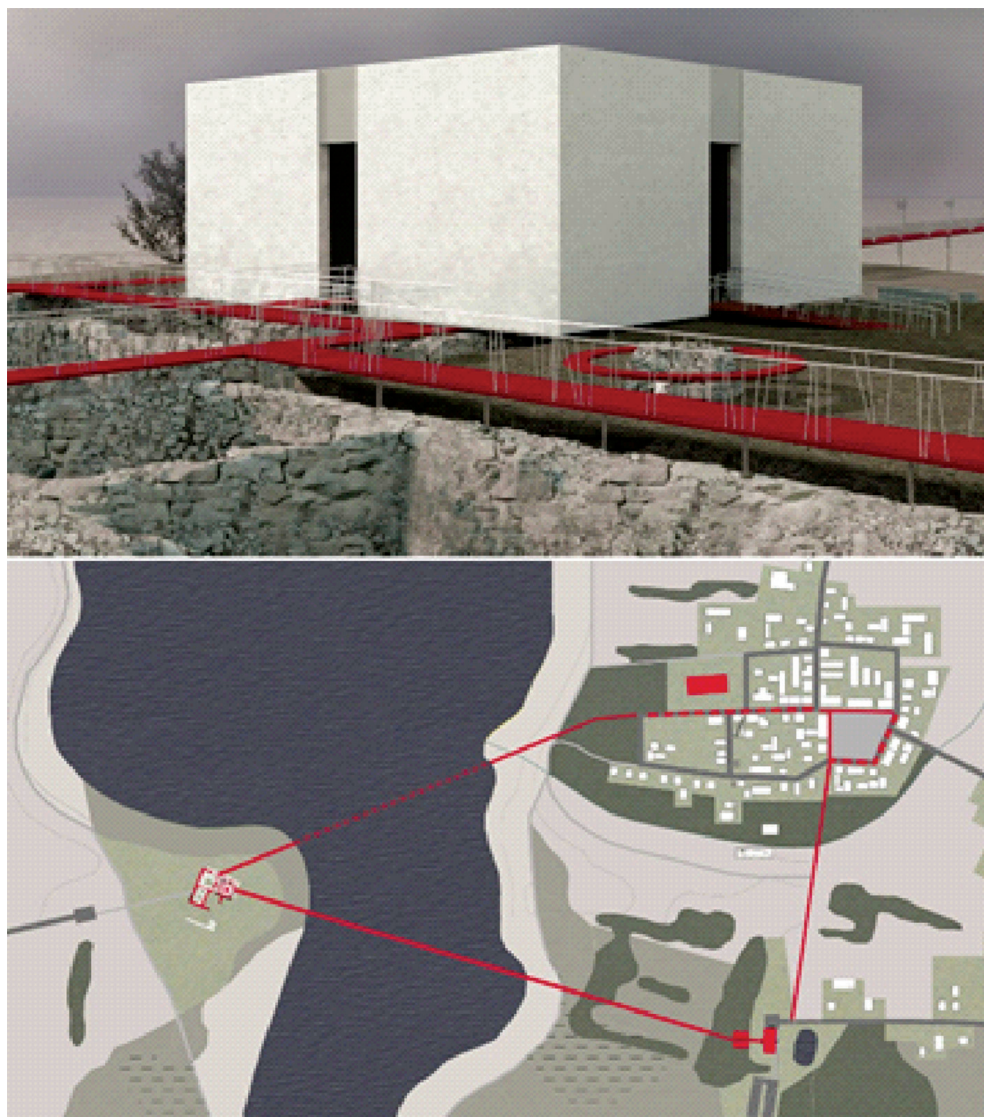
¹³ V. Hugo, *Wojna niszczycielom*, *op. cit.*, 53.

soprzestrzenne, gdzie przeszłość łączy się z teraźniejszością. W każdym czasie pojawia się problem powiększania obszaru chronionego. Zmieniają się granice czasowe i terytorialne. Zmienia się też rola państwa w tej dziedzinie. Nowe instytucje prawne i naukowe starają się interpretować zasady i przepisy, które łączy wspólny cel – ochrona zabytków. Zmienia się też społeczeństwo. W teorii rozwoju społecznego wkracza ono w kolejny etap, zwany społeczeństwem ponowoczesnym, informacyjnym. Daniel Bell, jeden z twórców tej koncepcji, podkreślał w aspekcie edukacyjnym, że „edukacja i informacja mają być drogą do umiejętności, wiedzy i władzy”. Nowa filozofia konserwatorska może szybko przekształcić się w doktrynę, a jej nadrzędną wartością powinny pozostać naukowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego. Studia i badania naukowe mają służyć naukowemu poznaniu obiektu, jako dokumentu historii, na którym opiera się nowa filozofia. Współczesna teoria konserwatorska stojąca przed problemem zmiany paradygmatu wymusza niejako w procesie kształcenia akademickiego sformułowania treści nauczania z zakresu ochrony dziedzictwa. Wcześniejsze epoki pozostawiły i ujawniły wiele dobrych i złych praktyk konserwatorskich, z których dziś można wyciągać naukowe wnioski. Edukacja i etyka zawodowa przyszłych architektów nie może skłaniać do „radosnej” ingerencji w zabytek, ale propagować ascetyczny umiar w podejmowaniu decyzji konserwatorskich. Andrzej Tomaszewski określił XX wiek jako czas konfliktu teorii z praktyką, nazywając go „wiekiem konserwatorskiej hipokryzji i dramatycznych prób pogodzenia sprzeczności”¹⁴. Budowanie świadomości społecznej poprzez nauczanie akademickie jest podstawą kształtowania tożsamości narodowej. Kształcenie studentów architektury dla przyszłej pracy twórczej związanej z ochroną dziedzictwa jest odpowiedzią na zmieniające się potrzeby rynku. Pojmowanie zabytkowej substancji z ekonomicznego punktu widzenia i adaptacja do nowych funkcji jest warunkiem dla jej zachowania. „Bajkowe” rekonstrukcje zamków czy współczesne formy architektoniczne wyrwane z historycznego kontekstu często budzą kontrowersje. Indywidualne podejście do problematyki projektowej, poparte szeroką wiedzą z zakresu ochrony zabytków i wiedzą o współczesnych tendencjach w architekturze najnowszej może wykształcić nowy warsztat przyszłego architekta wrażliwego na historyczne dziedzictwo. Absolwenci architektury w niedalekiej przyszłości staną albo po stronie projektowej, albo po stronie służb konserwatorskich i architektonicznych, dlatego wiedza i świadomość historii jest podstawą dobrej filozofii konserwatorskiej, zgodnie z łacińską sentencją, że *discipulus est proiris posterior dies* – ostatni dzień jest uczniem pierwszego.

References

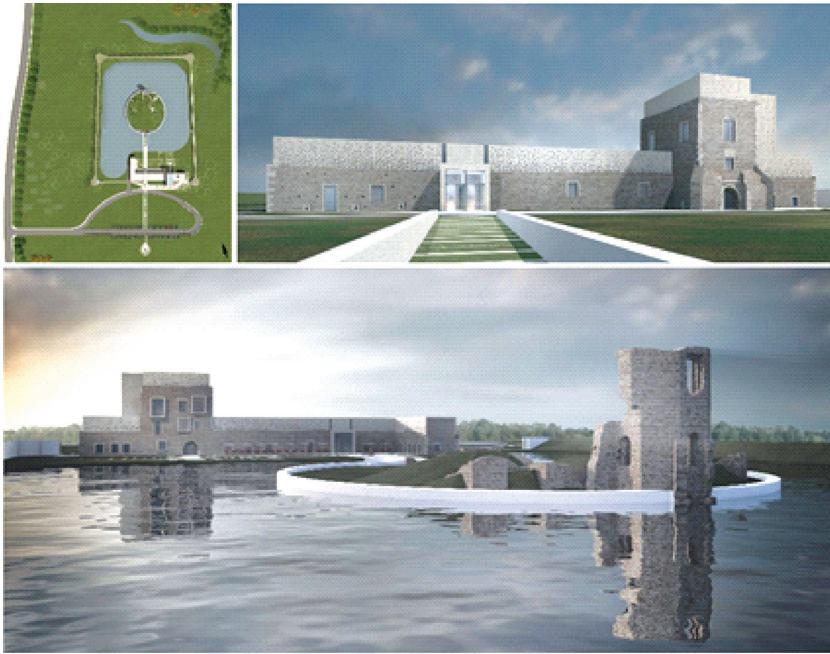
- [1] Barbacci A, *Konserwacja zabytków we Włoszech*, vol. I, Warszawa 1966.
- [2] Kadłuczka A., Węclawowicz-Gyurkovich E., Sroczyńska J., Zin B., Przygodzki D., *Ochrona Zabytków, Dyplomy inżynierskie 2012-2014*, Kraków 2014.
- [3] Majewski P., *Ideologia i konserwacja, Architektura zabytkowa w Polsce w czasach socrealizmu*, Warszawa 2009.
- [4] Tomaszewski A., *Badania i ochrona zabytków w Polsce w XX wieku*, Society for the Care of Monuments (Towarzystwo Opieki nad Zabytkami) 2000.
- [5] *Zabytek i historia. Wokół problemów konserwacji i ochrony zabytków w XIX wieku*, P. Kosiewski, J. Krawczyk – selection and preface, Antology, Warszawa 2007.

¹⁴ A. Tomaszewski, *Wiek XX w konserwacji – konserwacja w XX wieku*, [w:] *Badania i ochrona zabytków w Polsce w XX wieku*, Warszawa 2000, 15–16.

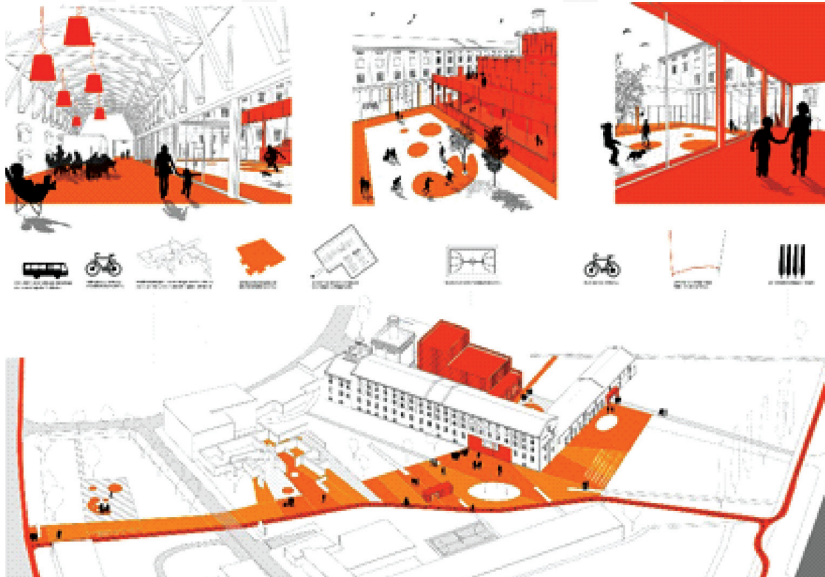
III. 1. *Archaeological Park of the Cistercian Monastery in Łekno*
(by Agnieszka Bińczycka, Aneta Bartuła)

II. 1. *Park Archeologiczny Klasztoru Cystersów w Łeknie* (oprac. Agnieszka Bińczycka, Aneta Bartuła)

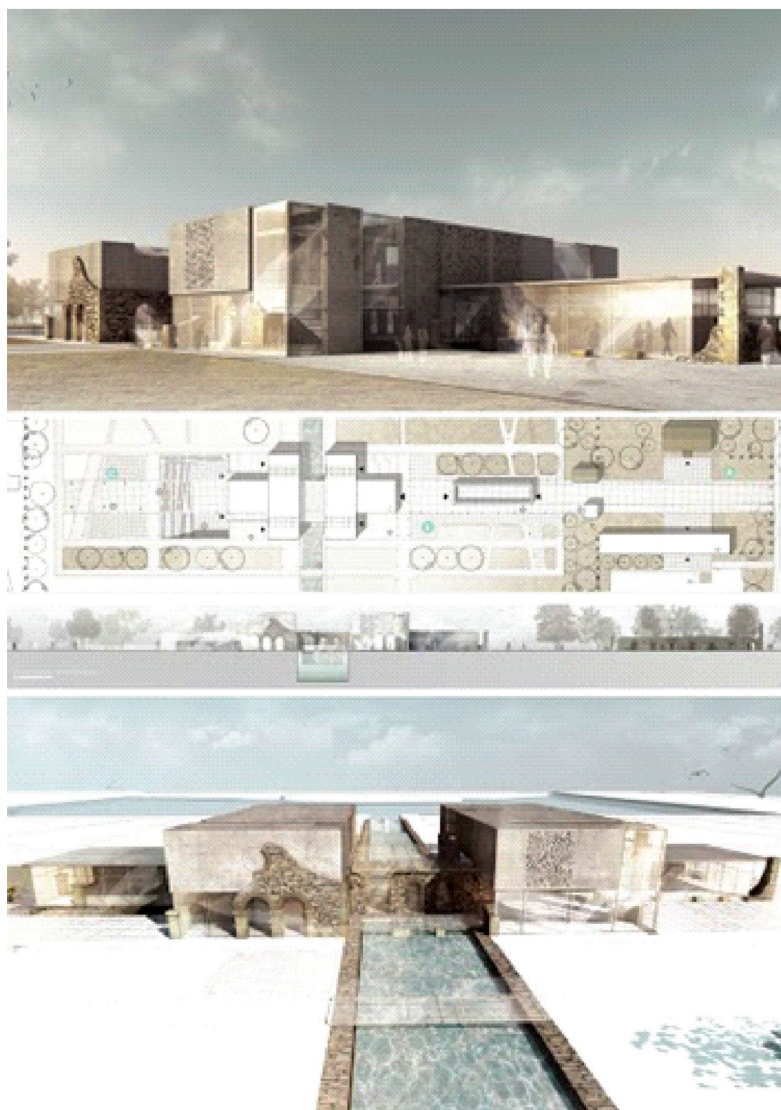
III. 2. *Island of Nostalgia. Pearl of Ćmielów* (by Katarzyna Matlingiewicz)

II. 2. *Wyspa Nostalgii. Perła Ćmielowa* (oprac. Katarzyna Matlingiewicz)

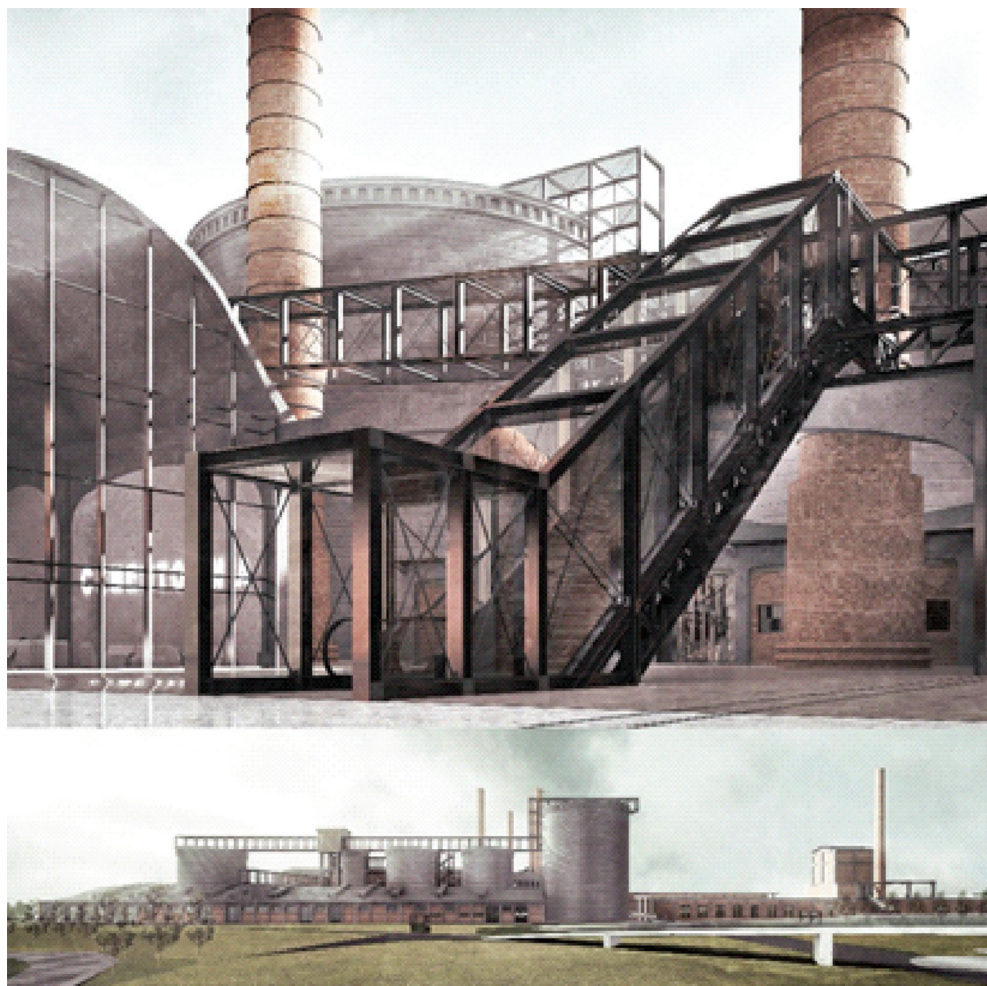
III. 3. *“Andersen’s Theatre” Cultural Centre. Adaptation of the Vetter Factory in Lublin* (by Anna Zań)

II. 3. *Centrum Kultury „Teatr Andersena”. Adaptacja Fabryki Vetterów w Lublinie* (oprac. Anna Zań)

III. 4. *Tradition Workshop. Revitalization of an industrial complex and adaptation of ruins in Nietulisko Fabryczne into a Craftsmanship Centre (by Joanna Skrzyaniarz)*

II. 4. *Pracownia Tradycji. Rewitalizacja kompleksu przemysłowego i adaptacja ruin w Nietulisku Fabrycznym na Centrum Rzemiosła (oprac. Joanna Skrzyaniarz)*

III. 5. Cement mill of culture. Adaptation of a complex of buildings and revitalization of the area of a former cement mill in Grodziec (by Anna Marek, Katarzyna Kołodziejska)

II. 5. Cementownia Kultury. Adaptacja zespołu budynków i rewitalizacja terenów dawnej cementowni w Grodźcu (oprac. Anna Marek, Katarzyna Kołodziejska)